

KRONIKA

1975 m. sausio 14 d. Vilniaus V. Kapsuko universiteto Filologijos fakulteto Mokslo tarybos posėdyje LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto jaun. moksl. bendradarbis Vytautas Antanas Vitkauskas apgynė filologijos kandidato disertaciją „Žemaičių dūnininkų šnektų morfofoneminiai dialektizmai“.

Oficialieji oponentai: prof. dr. Z. Zinkevičius ir doc. A. Girdenis.

Disertaciją recenzavo Šiaulių K. Preikšo pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros katedra.

Darbą sudaro įvadas, dvi pagrindinės dalys (leksikografinė ir morfologinė) bei baigiamosios pastabos.

Pirmoje dalyje autorius aptaria visą teorinę literatūrą žodynų sudarymo klausimais, pateikia rekomendacijų, kaip ir kokį reikėtų sudaryti tarminį lietuvių kalbos žodyną. V. Vitkausko rekomenduojamais principais ir pasiūlymais galės pasinaudoti ir kiti panašaus tipo žodynų sudarytojai.

Antroji dalis apima visus iš 50 000 žodžių atrinktus žemaičių „dūnininkų“ (Šiaulių, Kelmės, Telšių raj.) šnektos morfofoneminius dialektizmus, išnagrinėtus kartu su visa tų šnektų fonetine sistema, jų specifika, sinchronine bei diachronine prigimtimi.

V. Vitkausko darbas vertingas kaip lietuvių tarminės leksikografijos pavyzdys, jame užfiksuota daug gana svarbių tarminių kalbos faktų.

1975 m. sausio 21 d. Vilniaus V. Kapsuko universiteto Filologijos fakulteto Mokslo tarybos posėdyje LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto vyr. moksl. bendradarbis Algirdas Sabaliauskas apgynė filologijos daktaro disertaciją „Baltų kalbų leksikos tyrinėjimai“.

Oficialieji oponentai: prof. dr. V. Urbutis, prof. dr. Z. Zinkevičius, prof. dr. V. Mažiulis ir prof. dr. V. Grinaveckis.

Disertaciją recenzavo TSRS MA Slavistikos ir baltanistikos instituto Slavų kalbų struktūrinės tipologijos sektorius.

A. Sabaliausko darbą sudaro trys dalys: „Lietuvių kalbos leksikos raida“, „Baltų kalbų pavinių gyvulių pavadinimai“ ir „Iš baltų kalbų gyvulininkystės terminologijos istorijos“.

Pirmoje dalyje autorius apžvelgia sėmantiškai sugrupuotus lietuvių kalbos (neskolintinius) žodžius – tiek vedinius, tiek ir naujadarus, nagrinėja lietuviškų (baltiškų) žodžių paplitimą kitose kalbose. Kai kurių skolinių sąrašai papildomi naujais, o vokiečių kalbos lituanizmai skelbiami pirmą kartą. Autorius daug vietos skiria slavų, suomių baltizmsams bei lituanizmsams, pateikia tikslus jų atitikmenis, nustato nagrinėjamių leksemų arealus, kurie leidžia spręsti ne tik apie kalbinių reiškinį, bet ir apie tų tautų kultūrų bendrumą. Ši darbo dalis svarbi ne vien kalbos istorijai, lingvistinei geografijai bei dialektologijai, ja naudojasi ne tik mūsų respublikos, bet ir Latvijos TSR filologai studentai, nes ji atstoja labai trūkstamą istorinės lietuvių leksikologijos vadovėlį.

Baltų kalbų etimologijos mokslui, slavų, germanų ir apskritai indoeuropiečių kalbotyrai ypač reikšmingos yra antroji ir trečioji darbo dalys, kuriose nagrinėjama ne tik atitinkama baltų kalbų gyvulininkystės terminologija, jos kilmė, raida, pateikiami nauji *bandōs*, *piemeišs*, *tvārto*, *botāgo* etimologiniai aiškinimai, bet ir čia sukaupta gausi ir įdomi pačios gyvulininkystės istorijos medžiaga.

Visas A. Sabaliausko darbas, išskyrus pratarinę, yra dalimis paskelbtas „Lietuvių kalbotyros klausimuose“¹.

*

1975 m. kovo 13 d. vyko dvidešimt septynių VVU studentų mokslinė konferencija.

Lietuvių kalbos sekcijoje (mokslinis vadovas doc. A. Girdenis, sekcijos pirmininkas

¹ „Lietuvių kalbotyros klausimai“, t. VIII, 1966, p. 5–141; t. X, 1968, p. 101–190; t. XII, 1970, p. 7–81.

kas III k. stud. J. Garla) buvo perskaityta 13 pranešimų.

Pirmoji vieta paskirta III k. stud. R. Ratke-lytei už pranešimą „Lietuvių ir baltarusių žu- vų pavadinimai“ (vad. prof. dr. V. Urbutis), antroji – III k. stud. R. Kubiliūtei („Afrikatų ir atitinkamų priebalsių junginių trukmė šiau- rės žemaičių tarmėje“, vad. doc. A. Girdenis) ir III k. stud. G. Savičiūtei („*k* ir *r*, *g* ir *d* kai- ta ir jos istorija švendubrės šnekoje“, vad. LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros insti- tuto moksl. bendr. V. Vitkauskas), trečioji – III k. stud. N. Gedgaudaitėi („Kalbos dalys ir loginis kirtis Mažeikių tarmėje“, vad. doc. A. Girdenis), V k. stud. neakivaizdinkei M. Lenkevičiūtei („Sangražiniai veiksmazo- džiai K. Donelaičio „Metuose“, vad. doc. A. Paulauskienė) ir II k. stud. J. Pabrėžai („Absolūtieji dabartinės lietuvių kalbos sino- nimai“, vad. filol. kand. E. Jakaitienė).

1975 m. birželio 17 d. Vilniaus V. Kapsuko universiteto Filologijos fakulteto Mokslo ta- rybos posėdyje Letas Palmaitis apgynė fili- logijos kandidato disertaciją „Negiminių (asmeninių) įvardžių istorija baltų kalbose“.

Darbo vadovas – prof. dr. V. Mažiulis.

Oficialieji oponentai: prof. dr. Z. Zinkevi- čius ir doc. A. Rosinas.

Disertaciją recenzavo LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos sektorius.

L. Palmaitis pirmą kartą lietuvių kalboty- ros istorijoje lietuvių ir kitų baltų kalbų negimi- ninius įvardžius apžvelgia nostratinės (boreali- nės) teorijos šviesoje. Autorius pateikia daug faktinių duomenų ir naujų, drąšių, bet sunki į- jrodomų hipotezių.

Tolesniems negiminių įvardžių tyrinėji- mams vertinga autoriaus surinkta medžiaga, pateikiama prieduose. Juos sudaro senųjų rą- tų (Mažvydo, Bretkūno, Petkevičiaus, Sirvydo, latviško Kanizijaus katekizmo ir prūsų kalbos paminklų) įvardžių indeksai, santykiniai įvar- džių pava. tojimo dažnumo lentelės, jų plapi- timo dabartinėse tarmėse žemėlapiai bei įvai- rios schemas.

1975 m. birželio 17 d. Vilniaus V. Kapsuko universiteto Filologijos fakulteto Mokslo ta- rybos posėdyje Ukrainos TSR MA A. Poteb- nios Kalbotyros instituto vyr. moksl. bendr. Anatolijus Nepokupnas apgynė filologijos daktaro disertaciją „Baltų ir šiaurės slavų kal- bų santykiai“.

Oficialieji oponentai: prof. dr. A. Suprunas, prof. dr. V. Mažiulis ir prof. dr. Z. Zinkevi- čius.

Disertaciją recenzavo Lietuvos TSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos sektorius.

Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados ir priedai.

Pirmojoje dalyje apžvelgiamas bendros baltų-slavų inovacinės leksikos geografinis paplitimas, priklausantis gyvajai ir negyvajai gamtai.

A. Nepokupnas ne tik patikslino, bet ir papildė Trautmano baltų-slavų žodyną, išai- škino daug baltiškų leksemų atitikmenų šiauri- nių slavų tarmėse, nustatė, kad baltų ir slavų leksikos ryšiai yra artimesni, negu iki šiol kal- bininkų buvo manyta. Šią išvadą paremia Po- liesės tarmių faktais.

Antroji ir trečioji dalis skirta vakarų ir rytų baltų kalbų lekšinių elementų (taip pat ir onomastikos) paplitimui rašytiniuose šalti- niuose ir vad. šiaurinių (vakarų ir rytų) slavų tarmėse. Šios darbo dalys – tai serija etiuodų, kuriuose nagrinėjami slaviškieji lietuvių zo- džiai *bėdrė*, *valkà*, *kėpti*, *žvirblis*, *dundūlis*, *medžioti* ir kt. ir šiaurinių slavų kalbų lituaniz- mai, kuriems pradžią davė lietuvių kalbos zo- džiai: *miltà(i)*, *klūonas*, *šūlas*, *dirsė*, *stirta* ir kt., etnonimai: *Prūsai*, *Kūrsiai*, *Lātviai*, *Lie- tūviai* ir kt.

A. Nepokupnas analizuoja ne visus žinomos baltizmus šiaurinių slavų kalbose, o tik tuos, apie kuriuos turėjo naujų duomenų, pvz., jis papildė naujais faktais K. Jablonskio paskelb- tus duomenis iš Baltarusijos ir Ukrainoj rašytų dokumentų.

A. Nepokupno darbas reikšmingas ne tik istorinei rytinių baltų dialektologijai, kuriai duomenis teks imti iš rytų baltų kalbinių reliktų šiaurinių slavų kalbose, bet ir slavų etnoge- nezėi, jis padės spręsti daugelį baltų-slavų kal- binių ryšių problemų.

1975 m. birželio 19 d. Vilniaus V. Kapsuko universiteto Filologijos fakulteto Mokslo ta- rybos posėdyje Rygos P. Stūckos universiteto Latvų kalbos katedros vyr. dėst. Reinis Ber- tūlis apgynė filologijos kandidato diserta- ciją „Latvių ir lietuvių kalbų daiktavardžių semantiniai santykiai“.

Darbo vadovas – prof. dr. V. Urbutis. Oficialieji oponentai: prof. dr. V. Mažiulis ir filol. kand. A. Braidakas.

Disertaciją recenzavo Latvijos TSR MA A. Upyčio Kalbos ir literatūros instituto Zo- dynų sektorius.

Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados ir priedai.

Įvade nurodoma, kad dabartinės lietuvių ir latvių kalbos turi apie 7500 homogeniškų daiktavardžių, iš kurių apie 50% turi vienodą

reikšmę, o apie 20% pagrindinėmis savo reikšmėmis skiriasi.

Pirmojoje dalyje nagrinėjami bendrieji lyginamosios semantikos klausimai, antrąjoje – analizuojama daiktavardžių, turinčių senesnę reikšmę latvių kalboje, keturios genetinės semantinės mikrosistemos: 1a. *māte*, liet. *môtē*; *bērnš* – *bērnas*, *druska* – *druskā*, *ciems* – *kiemas*.

Trečioji dalis skirta dviporiams ir daugiaporiams genetiniams semantiniams mikrolaukams: *alnis* – *elnis*, *briedis* – *briedis*, *duona* – *duona* ir kt.

R. Bertulio darbas įdomus ne tik kaip teorinis tyrinėjimas, jis svarbus ir kalbos praktikai.

1975 m. liepos mėn., kaip ir kiekvienais metais, VVU Lietuvių kalbos ir literatūros specialybės II k. studentai rinko dialektologinius, leksikografinius ir toponiminius duomenis.

Lieplaukės, Viešvėnų ir Žarėnų apylinkėse dirbo doc. A. Girdenio vadovaujami studentai. Pažymėtini seniausios žarėniškių ir viešvėniškių kartos nosiniai *o*, *e*, *i*, *u*: *žōd⁽ⁿ⁾sēs* ~ *žasis*, *grē⁽ⁿ⁾šte* ~ *grēžti*, *grī⁽ⁿ⁾šte* ~ *grīžti*, *šū⁽ⁿ⁾šte* ~ *siūšti*, *trī⁽ⁿ⁾s* „trys“, *tēlsū⁽ⁿ⁾sē* „Telšiuose“² tipo formose. Ypač gerai dirbo J. Bagočiūtė, L. Gadeikis, S. Gintvainytė ir R. Šakytė.

Skaudvilės apylinkėse žodynui medžiaga rinko grupė studentų, kuriems vadovavo filol. kand. R. Venckutė. Stropiai dirbo N. Marcinkevičiūtė, D. Rimantaitė ir R. Rutkunaitė.

Praėjusiais metais pradėta įdomų darbą – Švendubrės kaimo (Varėnos r.) tarmės leksikos rinkimą tęsė doc. A. Paulauskienės ir LTSR MA Žodynų sektoriaus bendradarbio V. Vitkausko vadovaujama grupė. Ypač gerai žodžius rinko H. Bakanas, A. Ylekytė, R. Kulbokaitė, S. Gimbutis, J. Baura ir R. Margencalaitė.

Grupė studentų tvarkė dabartinės lietuvių kalbos atvirktinio žodyno, kurį surinko Mokslinis lietuvių kalbos būrelis, kartoteką. Jiems vadovavo LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Žodynų sektoriaus vyr. moksl. bendradarbis J. Paulauskas.

² (n) – čia tik balsio nazalizacijos ženklas.

1975 m. rugpjūčio 1–14 d. kompleksinėje kraštotyrininkų „Ramuvos“ ekspedicijoje dalyvavo didelė universiteto kalbininkų grupė. Jiems vadovavo doc. A. Girdenis. Buvo renkami kapinių antkapių užrašai ir gyvulių vardai. Gerai iširtas vad. „šlekiavimas“ (s ir š tipo priebalsių sutapimas į tarpinį garsą), paplitęs Žagarėje ir artimose, pvz., Stungių, Juodeikių ir kt. apylinkėse. Ypač gerai padirbėjo D. Juzeliūnaitė, A. Kalniūtė ir J. Pabrėža.

1975 m. rugsėjo 25–27 d. vyko trečioji sąjunginė baltų kalbotyros konferencija.

Konferencijoje pranešimus skaitė ne tik Lietuvos, bet ir Rygos, Leningrado, Maskvos, Minsko, Talino kalbininkai.

Dalyvavo gausus būrys užsienio lingvistų iš Lenkijos, VDR, VFR, Jugoslavijos, Rumunijos, Norvegijos, Šveicarijos, JAV.

Plenariniuose ir trijų sekcijų posėdžiuose buvo perskaityta 60 pranešimų įvairiais aktualiais baltų kalbotyros klausimais³.

Konferencijoje pranešimus skaitė šie universiteto profesoriai ir docentai: V. Mažiulis („Iš baltų linksnivimo istorijos“), Z. Zinkevičius („Tėvavardinė asmenvardžių sistema Lietuvoje“), A. Girdenis („Neutralizacijos vaidmuo žemaičių vokalizmo raidoje“), E. Geniušienė („Konversini ir sangražiniai veiksmazodžiai“), M. Sivickienė („Apie Lietuvos rusų kaimo gyventojų bilingvizmą ir lietuvių kalbos interferenciją“), S. Steponavičienė („Apie vieną baltų ir skandinavų kalbų žodžių darybos izoglosą“).

1975 m. gruodžio mėn. respublikinei aukštųjų mokyklų studentų mokslo darbų apžiūrai VVU Lietuvių kalbos ir Baltų filologijos būreliui pateikė 6 darbus. Pirmoji vieta buvo paskirta IV k. stud. R. Ratkelytei, trečioji vieta – IV k. stud. R. Kubiliūtei.

Eugenija Vytautė Eidukaitienė

³ Plačiau apie konferenciją žr. „Baltistica“, XII (1), 1976.